

Essay | Jørgen Hasseriis

Tvivlen råder stadig:

Hvem komponerede "Dejlig er den himmel blå"?

Det kimer nu til julefest, og så er der anledning til at synge sammen, danse om juletræet og kigge op mod stjernerne. Julen giver også anledning til at relancere mysteriet: Var det egentlig Meidell, der komponerede "Dejlig er den himmel blå"? Grundtvigs salme stod nemlig i 120 år uden kendt komponist, og først i 1973 blev der sat navn på: Jacob G. Meidell.

Valget af Meidell som komponist skyldtes en artikel af Kamma Wedin i Dansk Kirkesangs Årsskrift 1965/66, hvor hun havde fundet en enkelt overstregning og navnetilføjelse i Berggreens optegnelser til koralbogen 1853. Rettelsen blev aldrig trykt i 1853-udgaven og heller ikke nogen koral- eller salmebøger de følgende 120 år. Først i 1973 satte man - på grund af Wedins opdagelse - Meidells navn på som komponist.

Spørgsmålet er dog, om det passer, at Meidell satte toner til "Dejlig er den himmel blå". Der er nemlig alternativer. Det Kongelige Bibliotek holdt indtil for to år siden en dør åben for andre komponister med en artikel på sin hjemmeside, der luftede flere andre mulige komponister. Artiklen blev først pillet af hjemmesiden i 2023 i forbindelse med en renovering, men kan stadig rekvireres hos biblioteket.

Dertil kommer, at flere eksperter, jeg har talt med, er på linje med, at det sidste punktum ikke er sat omkring denne salme. De mener også, at Meidell er yderst usikker som komponist til "Dejlig er den himmel blå". Og derfor giver det god mening at tage et salmehistorisk skridt igen og pille Meidells navn af salmen og gå tilbage til "ukendt komponist".

Hvad siger forskerne?

Gåden om komponistnavnet var en del af fortællingen, da DR i sin juleserie "På sporet af julens sange" december 2023 lancerede "Dejlig er den himmel blå" som et mysterium. Værtsparret Faber & Frisk lovede, at her var der noget, der måtte graves i.

Graveprocessen blev seerne forskånet fra, og i stedet blev det såkaldte mysterium serveret som en ovnklar nyhed, smukt afrundet af DR's pigechor, der sang salmen under åben himmel i Nyhavn.

Ude ved kakkelbordene var der nok mange, der lunede sig ved den gode historie og dyppede brunkagen i kaffen og nød fornemmelsen af ægte dansk jul. Jeg fik kaffen galt i halsen. Overrasket over, at DR hældte gammel vin på nye flasker og trak en 50 år gammel antagelse op af hatten uden at teste den. Uden at nævne, at der er alternativer til komponistnavnet.

Jeg er nemlig bærer af en familiefortælling, som knytter en anden komponist til salmen: Carl Christian Nicolaj Balle. Han var min tiptipoldefar, og fortællingen har været stærk ned igennem min familie. Det kongelige Bibliotek nævner da også Balle og familiefortællingen i sin artikel.

Jeg vil derfor i dette indlæg slå et slag for, at man ved udarbejdelse af den næste salmebog går tilbage til ukendt komponist, og det gør jeg, fordi jeg har talt med et par eksperter, der har samme holdning.

Jeg har drøftet sagen med Ole Brinth, medlem af seneste salmebogskommission, og han siger, at man på grund af den sparsomme dokumentation burde have været mere kritisk i godtagelsen af Meidell ved udarbejdelsen af salmebogen i 2002: "Vi undersøgte aldrig sagen, men tog bare de sparsomme oplysninger om Meidell for gode varer. Det ville give god mening at gå tilbage til ukendt komponist", siger Ole Brinth.

Jeg har også vendt sagen med salmeekspert og organist John Wedell Horsner. Han synes heller ikke, at der er bevis nok for Meidell: "Meidells forhold til kirke (i særdeleshed Vartov) og musik er uvist, og hvorfor han ikke har ønsket sit navn ved melodien er mærkværdigt og ikke overbevisende begrundet hos Wedin. Man må indtil videre betragte melodien til "Dejlig er den himmel blå" som anonym eller i det mindste sætte et spørgsmålstegn ved især Balle, men også Meidell som dens komponist", siger John Wedell Horsner.

Lektor ved Institut for Kunst- og Kulturvidenskab ved Københavns Universitet, Jens Hesselager, har jeg også spurgt, og han mener, at Meidell-optegnelsen virker troværdig nok, men medgiver, at vi reelt ikke aner, hvor Berggreen havde oplysningen om Meidell fra. Han kan desuden godt se, at der er en vis lighed i Balles værker og "Dejlig er den himmel blå": "Hvis man ser på andre af Balles melodier, så er jeg enig i at det stilistisk ville være helt

troværdigt hvis 'Dejlig er den Himmelblå' var skrevet af samme komponist", siger Jens Hesselager.

Balle - præst, salmekomponist og grundtvigianer

Carl Christian Nicolaj Balle (1805–1855) komponerede melodier til mindst 15 salmer, seks af dem er i salmebogen, heraf de to julesalmer "Det kimer nu til julefest" og "I denne søde juletid".

Selvom han aldrig blev professionel komponist, satte han aftryk på dansk salmesang. Han var blandt de unge præster, der arbejdede med Grundtvigs ønsker om, at flere i menigheden sang med, og han blev tidligt anerkendt i grundtvigske kredse for sine sangbare, jævne melodier. Flere af hans salmer blev da også trykt og udbredt i hans samtid, bl.a. i Boisens tidsskrift Budstikken.

Balle uddannede sig til teolog i København 1824–1828 og mødte her den berømte komponist C.E.F. Weyse, der underviste studerende på uformel vis. Hos ham lærte Balle om komposition og generalbas. Efter studierne i København vendte Balle hjem til Horsens, men rejste i de følgende år flere gange med dampskibet til hovedstaden for at vedligeholde musikalske og teologiske forbindelser. Efter sin teologiske kandidateksamen blev Balle i første omgang skolelærer og avisredaktør i Horsens, inden han i 1836 fik sit første præstekald i Thyregod. Balle var grundtvigsk og talte ligesom Grundtvig for fri menighedsoplysning og en levende gudstjenesteform. Desuden interesserede han sig for vores salmer. Allerede i Thyregod udgav Balle melodisamlingen "Udvalg af Psalme-Melodierne efter Zincks Choralbog" (København, 1836).

Familiefortællingen

Balle var en del af kredsen omkring Grundtvig og er derfor en oplagt kandidat til at kunne have sat toner til "Dejlig er den himmel blå". Det er også, hvad min familiefortælling beretter om. Jeg har hver jul i hele min barndom hørt min far insistere på, at det var Balle, der satte toner til "Dejlig er den himmel blå". Han var aldrig i tvivl. Det fik mig efter DR-programmet til at tale med andre led i familien. Alle sagde de det samme, de kendte fortællingen – og den var stærk.

Det var Balles førstefødte datter Magdalene (1833–1914), der lagde grunden til fortællingen. I 25 år boede hun som enke hos tre af sine børn, så der har været masser af

juleaftener at holde fortællingen i live på. Magdalene fortalte børn og børnebørn om sin far, og at han ikke ønskede sit navn frem pga. veneration over for sin lærermester Weyse. Begrundelsen var, at Weyse i 1837 komponerede en melodi til "Dejlig er den himmel blå", og at Balle af ydmyghed ikke ønskede, at hans version skulle overtrumfe lærermesterens.

Magdalene var 21 år, da hendes far døde. Hun kendte hans historie, og hun havde ikke for vane at pynte på sandheden, lød det fra børn og børnebørn. Hun var meget musikalsk og kendte sin far og hans værdier. I 1935 skrev hendes søn Christian Peter Hingelberg Balle-Petersen derfor et brev til Dansk Tonekunstnerforening om sammenhængen. Han havde haft sin mor boende i omkring 15 år, så hendes fortælling stod klar for ham.

I slutningen af 1950'erne var der flere indlæg i Dansk Kirkemusiker Tidende fra hhv. Christians søn Emil Balle-Petersen og nevø Hans Christian Julius Carl Petersen, to af Magdalenes børnebørn, der begge havde haft deres farmor boende, og det fik tidsskriftets redaktør Viggo Bitsch til at konkludere, at det var sandsynligt, at Balle stod bag den kendte melodi til "Dejlig er den himmel blå". Den sandsynlighed argumenterede Emil Balle-Petersen for i en kronik i Horsens Folkeblad i december 1961, og præst ved Klosterkirken i Horsens, Aage Georg Dahl, tilsluttede sig i samme periode synspunktet i et indlæg i Vejle Amts Årbog.

Fortællinger er sjældent et fældende bevis, men dog solide vidnesbyrd. Hvorfor lukke ørerne for dem, som man har gjort i 50 år? Der er selvfølgelig stor usikkerhed om Balles relation til "Dejlig er den himmel blå", fordi det originale nodeark mangler. Men der er alligevel flere udsagn, der kunne pege på Balle. Det er det, der gør, at jeg vil appellere til fortsat forskning - og at sætte spørgsmålstejn ved Meidell. Hvad ved vi i øvrigt om Meidell? Stort set ingenting. Født i Norge, tidligere kaptajn og havnekontrollør i København. Han komponerede aldrig noget, hverken før eller siden. Hans motiver til at være anonym, jf. Wedins tese, virker heller ikke overbevisende begrundet.

Balles forhold til Grundtvig

Familiefortællingen, der holder Balle inde i feltet af mulige komponister til "Dejlig er den himmel blå", er stærk, men derudover er der faglige og familiemæssige forhold mellem Balle og Grundtvig, der kunne tyde på en sammenhæng og derfor gør Balle til en mulig komponist til salmen.

Vi ved, at der åndsmæssigt var et sammenfald mellem Balle og Grundtvig i synet på salmernes sangbarhed, og også at Balles andre melodier stilmæssigt ligger tæt op ad "Dejlig er den himmel blå".

Dertil kommer, at de var i familie med hinanden, og at Balle endda optrådte som rådgiver for Grundtvig. Grundtvig var Balles grandonkel, så selv om de næppe har mødtes til familiefester, har Grundtvig haft Balle-navnet inde på sit virke, da Balles fars fætter var biskop over Sjælland Nicolai Edinger Balle (1744–1816). Biskoppen giftede sig i sine unge år - før han blev biskop - med Grundtvigs tante. De fik en datter, der giftede sig med Grundtvigs storebror Otto.

Desuden kom Balle og Grundtvig til at dele historie i Thyregod, da Grundtvig som ung opholdt sig der i seks år og blev konfirmeret i den kirke, som Balle 40 år senere kom til at prædike i.

Brevet fra Balle til Grundtvig

Det er selvfølgelig ikke bevis for nogen sammenhæng rent salmekompositorisk, men Balle og Grundtvig kom på brev med hinanden angående netop salmekomposition, og det styrker fortællingen. I 1845 blev Balle nemlig præst i Vesterbølle, og her kulminerede hans musikalske virke. Balle prædikede, komponerede og deltog aktivt i tidens kirkelige debat, bl.a. som formand for det lokale præstekonvent. Det var herfra flere af hans salmer blev optaget i salmebogen, og dertil kom, at han korresponderede med Grundtvig, der var stærk i tekst, men ikke komponerede selv.

Grundtvig ønskede nemlig, at salmerne blev mere sangbare, og at menigheden sang med. Det mente Balle, at han kunne bidrage med. Det ved vi fra en brevveksling fra 1854, hvor Balle rådgiver Grundtvig og diskuterer tonevalg, melodisk tradition og kirkelig sangskik. Brevet vidner om en mand med ydmyghed for "digterkongen", som han kaldte Grundtvig i brevet, og med visioner om melodier. Brevet afslører i Balle en musiker og teolog, der vidste, hvad han talte om. Derfor sendte han Grundtvig sine melodier til vurdering. "Dejlig er den himmel blå" nævnes ikke i brevet, men den var også for længst slået så meget an i Vartov-kirken, at der næppe var nogen grund til at diskutere den yderligere.

Tog Balle svaret med i graven?

Et år efter brevvekslingen var Balle død. Den udgivelse, han selv havde i støbeskeen hos Iversens Forlag i København, "Psalmer til Huusbrug", blev først udgivet året efter hans død. I den samling var "Dejlig er den himmel blå" med, desværre uden nodeark, som titelbladet ellers lovede. I 1857-udgaven var oplysningen om det medfølgende nodeark helt slettet, da døden var kommet på tværs for, om Balle måske alligevel havde følt sig kaldet til at røbe hemmeligheden i sidste øjeblik.

Balle var i 1854 blevet præst i Nebsager, og hvis det var ham, der komponerede "Dejlig er den himmel blå", kunne han måske have fået beviserne med sig i graven? Den tanke har fristet mig mange gange. Skulle man mon lige tage et kig under hans gravsten og grave ham op, ligesom man gjorde med Tycho Brahe i Prag? Balles gravsten står stadig på kirkegården i Nebsager, og måske ligger Balle i kisten med armene over kors, et saligt smil og det forsvundne nodeark på brystet? Ak, ja. Den 170 år gamle sten er desværre flyttet, og Balles kiste og jordiske rester eksisterer ikke mere. Svaret får svæve i det uvisse.

Indtil vi får mere viden, bør vi dog gå tilbage til "ukendt komponist" i salmebogen. Fordi vi virkelig ikke ved, hvem der komponerede den. Måske var det Balle, måske var det Meidell, måske var det en tredje, der satte toner til en af vores mest elskede julesalmer. Men Balle er i mine øjne stadig et godt bud.